

*Баўтовіч М. М.
кразнаўца
(г. Полацк, Беларусь)*

ПАХОДЖАННЕ І ЗЯМЕЛЬНЫЯ ВАЛОДАННІ АЎТАРА «ПОЛАЦКАЕ ШЛЯХТЫ»

У артыкуле разглядаюцца пытанні звязаныя з паходжаннем вядомага беларускага літаратара XIX ст. Вайніслава Савіча-Заблоцкага гербу «Суліма», а таксама прадстаўлена невялікае радаводнае дрэва аўтара «Полацкае шляхты». Апрача таго прасочаны лёс маёнткаў Панчаны і Мікалаеў, якімі ў сярэдзіне XIX ст. валодалі Заблоцкія.

Ключавыя словы: Савіч-Заблоцкі, Панчаны, Мікалаеў, радавод, Суліма.

Вайніслаў Савіч-Заблоцкі значную ўвагу надаваў паходжанню свайго роду, спрабаваў даследаваць яго генеалагічныя сувязі. Верагоднай прычынай таго была ранняя страта бацькі, а трохі пазней і дзеда. Вакол яго не засталася асобы, якая магла б перадаць нейкія сямейныя паданні, казкі, што складаюць гісторыю кожнага роду і надаюць яму адметнасць. Пасталеўшы, Вайніслаў працягваў шукаць самастойна, пэўна выбудоваў для сябе нейкія генеалагічныя канструкцыі. Але пры нястачы факталагічнага матэрыялу збудаваная схема не магла адпавядаць рэчаіснасці. Ужо ў эміграцыі, грунтуючыся на радках з бацькавага верша «Над калыскай Вайнісы»: «Чытай гісторыю тваіх Продкаў: у Завішы, прашчтуры / Гонар, праўда ўшанаваныя, Сям'і тваёй дэвіз ...» [16, s. 102], — сын ставіць назву герба «Суліма» (радавы герб удзельніка Грунвальдскай бітвы Завішы Чорнага) на пачатку свайго прозвішча, нібы заяўляючы гэтым, што ён з роду Завішаў. Апрача таго на аркушах паперы для ліставання Вайніслаў адмыслова цісне той самы радавы герб. Але ж хаця б нейкія мінімальныя звесткі пра павязь Савічаў-Заблоцкіх з Завішамі адсутнічаюць і наадварот даследнікі мяркуюць, што найхутчэй род Савічаў сербскага паходжання. Не зашкодзіць тады тут адзначыць,

што акрамя непасрэднае прыналежнасці да роду існавалі і іншыя шляхі набыцця шляхецтва і гербу. Прыкладам праз набілітацыю або адопцыю. Гэтак 2 кастрычніка 1413 г. у часе падпісання Гарадзельскай уніі нейкі ліцвінскі баярын Радзівіл атрымаў ад далёкага сваяка Завішы Станіслава Гамрата герб Суліма. Пазней 3 траўня 1526 г. у Гданьску пасля пацыфікацыі гданьскага паспольштва Фёдар Данілавіч з Віцебска з роднымі братамі Саўлам, Эмануілам і Юрыям Зыляевічамі атрымлівае ад караля шляхецтва з наданнем ім гербу Суліма. Адаптавалі іх шляхцічы Ян Гамрат з Асека і кашталян інаўлодзкі Пётра Служэўскі, абодвы таго самага гербу [9, s. 180]. Найхутчэй падобным чынам набыў герб і пратапласт роду Савічаў. Генеалагічнай здагадкай Заблоцкага з'яўляецца і яго заява пра блізкае сваяцтва з расейскім адміралам Восіпам Сулімам [6, s. 124], які належаў да палтаўскай шляхты і паходзіў з роду запарожскага гетмана Івана Сулімы. Прыблізна ў тым самым часе (1876 г.) Вайніслаў пачынае карыстацца тытулам граф [5, s. 600]. З гэтай прычыны варта ўважлівей прыгледзіцца да радаводу гэтага без сумневу найбольш высакароднага з беларускіх літаратараў XIX ст. Пачнем жа з матчынае галіны.

Маці літаратара Станіслава Мірская была дачкой віленскага межавога суддзі Яна Эвангеліста Мірскага, уладальніка Казакова і Шаркеляў. У 1821 г. рашэннем Сенату Каралеўства Польскага прадстаўнік іншай галіны роду Ян Тамаш Тэафіл Мірскі «без прадстаўлення доказаў» атрымаў дазвол карыстацца княскім тытулам і прыдомкам Святаполк. І гэта, не зважаючы на тое, што першая згадка пра княскае паходжанне Мірскіх з'явілася толькі ў 1707 г. у панегірычнай генеалогіі князёў Агінскіх «Genealogia domu Ogińskich, na blasze sztychowana», якую выдала друкарня Віленскай акадэміі. Даследчыкі лічаць Мірскіх за псеўдакнязёў [15, s. 664], аднак некаторыя літаратары трымаюцца іншае думкі: «На Літве ёсць некалькі дзесяткаў дамоў, што княскага тытулу насіць ня хочуць, але маюць на гэта права. Ня толькі Агінскія, але і Пузыны, Міцкевічы, Свірскія, Ваньковічы, Мірскія носяць на гербах мітру і ёсць сапраўднымі князьмі, чаго ніколі прызнаваць не хацелі праз закаханасць у шляхецкую роўнасць і па-другое, што тое князёўства сапраўднаму шляхцічу дадала?» [10, s. 11 — 12]. Найхутчэй жа пратапласт Мірскіх, Андрэй, паходзіў з старажытнага полацкага баярскага роду Сяньковічаў таго, што і вядомыя з полацкае рэвізіі 1552 г. баяры

Яцка Быстрэйскі і Іван Стрэжоўскі. Былі яны павязаныя па кудзелі з князямі Ямантовічамі-Падбярэскімі, але самі князьямі не былі. Хай сабе будуць князьямі, калі на тое была згода Сенату. Аднак, як гэта можа тычыцца Заблоцкіх? Баярын, шляхціч, князь — усе гэтыя тытулы шчыльна павязаныя з вайсковай справай і таму традыцыйна перадаваліся па мужчынскай лініі. Пабранне шлюбам з жанчынай княскага паходжання не магло быць падставай, каб княскі тытул перанесці на род мужа. Вымушаныя тады прызнаць, што Вайніслаў Савіч-Заблоцкі бяспраўна скарыстоўваў гэты тытул, як у адносінах да сваёй асобы, так і да бацькі [16, s. 100]. І ўсё ж такі княская кроў у жылах аўтара «Полацкае шляхты» струменіла, бо род яго прабабулі Канстанцыі Гінвіл-Кульвец выводзіўся ад літоўскага князя Даўспрунка, брата Міндоўга.

У адrozenні ад Мірскіх Савічы з'явіліся ў Браслаўскім павеце ў XVII ст. Яшчэ ў XVI ст. некалькі Савічоў з каралеўскага дазволу трымалі забалоцкае староства, што недалёка ад Оршы. Магчыма адсюль іх нашчадкі займелі прыдомак Заблоцкія. Аднак не выключана, што назва можа паходзіць і ад маэнтка Заблоцішкі (літ.: *Zablatiškė*, сёння ў Ігналінскім р-не Уцянскага павета Літвы), якім прадстаўнікі роду валодалі да 1829 г. [14, s. 10]. У першай палове XVII ст. Іван Савіч, пакінуўшы свайму малодшаму брату Гаўрылу маёмасць у Смаленскім ваяводстве, нададзеную каралём іх бацьку Сямёну, выехаў да Браслаўскага павету, дзе набыў маэнткі Арцёмавічы і Стаўрова. Напрыканцы XVIII ст. Заблоцкія трымалі маэнткі, якія месціліся на тэрыторыі, якая ахоплівала парафіі Езярскую (літ.: *Zarasai*), Даўгеліскую (літ.: *Daugėliškis*), Салоцкую (літ.: *Salakas*) і Свянцянскую (літ.: *Švenčionys*) Браслаўскага дэканату. Сёння ўсе пазначаныя мясціны знаходзяцца ў складзе Літоўскай рэспублікі [7, s. 52, 110, 111, 113, 257, 263, 289].

Калі ж параўноўваць продкаў Вайніслава, дык найбольш значымі быў род яго бабулі Зоф'і Ганны Рудаміна-Дусяцкай, якая па бацькоўскай лініі мела выдатных палітычных дзеячоў Вялікага Княства Літоўскага: Яна, наваградскага кашталяна (1636 — 1646); Пятра, кашталяна дорпацкага (1639 — 1643) і смаленскага (1643 — 1649); Крыштапа, кашталяна полацкага (1645 — 1654) і ваяводу менскага (1654 — 1655). Прадстаўнікі з матчынага боку (Шчыты-Неміровічы) былі дакладна не менш, а нават больш заслужанымі: Ян, намеснік полацкі часоў князя Вітаўта (1412 — 1413); Андрэй, гетман польны

літоўскі (1536 — 1541) і ваявода кіеўскі (1514 — 1541); Ян, намеснік віцебскі (1520 — 1528); Крыштап, кашталян смаленскі (1713 — 1720); Язэп, кашталян мсціслаўскі (1740 — 1745); Ян, кашталян інфлянцкі (1754 — 1760); Язэп, кашталян берасцейскі (1783 — 1790), і нарэшце Зоф'ін дзед Юстыніян, пісар скарбовы літоўскі (1777 — 1788).

У прашэнні 15 кастрычніка 1887 г., пададзеным на імя расейскага амбасадара ў Брусэлі князя Льва Урусава, Вайніслаў Савіч-Заблоцкі пісаў, што быў некалі ўладальнікам маёнткаў Панчаны ў Дзісенскім павеце Віленскай губерні і Труды ў Гарадоцкім павеце Віцебскай губерні, якія змушаны быў прадаць, каб пакрыць выдаткі ў час знаходжання ў эміграцыі [3, с. 457]. Яшчэ раней, у 1880 г. Вайніслаў згадваў, што бацька ягоны памёр у радавым маёнтку Мікалаева [16, s. 100], да якога дарэчы належалі і памянёныя Труды. Маёнтак гэты трапіў да Заблоцкіх недзе на мяжы XVIII — XIX стст., бо яшчэ ў 1789 г. Якуб Заблоцкі трымаў маёнтак Кузьмішкі, што ў 10 км на паўднёвы ўсход ад Езяросаў. У 1802 г. Якубаў бацька Антон Заблоцкі прадаў радавыя Кузьмішкі сваякам Салмановічам. Пэўна ў гэтым часе Якуб і набывае Мікалаеў. Пасля 1810 г. Заблоцкі пабраўся шлюбам з удавой Яна Корсака Кацярынай з Лапацінскіх, дачкой скарбовага пісара ВКЛ Ігната Лапацінскага [17, s. 160]. У 1814 — 1817 гг. Якуб займаў пасаду маршалка гарадоцкага павету. Пасля спачыну Кацярыны ў 1819 г. ён будзе ў Мікалаева капліцу, якую прыпісалі да каталіцкай парафіі ў Непаротах. Згаданы Якуб Заблоцкі прыходзіўся дзядзькам дзеду Вайніслава — Вінцэнту. Меў Якуб з Кацярынай адзінага сына Ігната, які з'ехаў на Валынь і, пэўна, памёр у маладым узросце [18, s. 114]. Таму пасля смерці Якуба ў 1838 г. Вінцэнт і стаў уладальнікам Мікалаева. Да таго часу дзед Вайніслава валодаў пэўна толькі Бярнаткамі, што ў 10 км на поўнач ад Кузьмішак. Мог ён пэўны час трымаць і нейкія іншыя маёнткі, бо Вінцэнтаў сын Канстанцін, бацька Вайніслава, нарадзіўся не ў Бярнатках (дзе нарадзіўся сам Вінцэнт), і не ў Друйцы, што была сядзібай Рудаміна-Дусяцкіх [8, s. 500] і дзе нарадзілася маці Канстанціна, але ў Відзах. Аднак здаецца, што пасля скону Вінцэнта на маёнтак знайшліся і іншыя прэтэндэнты, бо сам Вайніслаў адзначае, што валодаў ён толькі Трудамі, а не ўсім Мікалаевым. 23 снежня 1865 г. выйшаў імператарскі загад «О воспрещении лицамъ польскаго происхождения вновь приобретать помѣщичьи имѣнія въ девяти Западныхъ губерніяхъ», што значна ўскладняла продаж маёнтку. У 1870 г., згодна імператарскага дазволу балтыйскім

немцам набываць зямельную маёмасць, барон Фрыдрых Розэн купляе суседні маёнтак Мосар [11, s. 399]. Гэты барон гербу Ружы быў павязаны сваяцтвам з Мірскімі, бо яго дачка Лізавета, што пазней валодала Мікалаевым, была замужам за нейкім князем Эдуардам Святаполк-Мірскім [13, s. 229]. Пэўна ў гэтым жа часе Розэнамі набыты і суседні Мікалаеў [2, с. 286, 411].

У міжваенны часе тут была школа.

Панчаны, дзе нарадзіўся Вайніслаў Савіч-Заблоцкі, раней былі часткаю маёнтка Друйка яго прадзеда Язэпа Рудаміны-Дусяцкага. У 1823 г. яго ўдава Барбара з Шчытоў-Неміровічаў падзяліла маёнтак паміж дочкамі. Казіміра, якая пабралася шлюбам з Тамашом Лапацінскім, атрымала ва ўласнасць Друйку з вёскамі Вэрды, Захеўка, Яя, Русцы, Букоўшчына і засценкам Дзявелі. Зоф'і ж, якая выйшла замуж за Вінцэнта Заблоцкага, дасталася паўночная частка маёнтку з вёскамі Абалоннем і вадзяным млыном, Пунцэвічамі, Войсай, Вальцінамі, Бліноўшчынай, засценкамі Бубалоўшчынай і Баравымі. Маёнтак гэты займае назву Панчаны. Пасля скону Зоф'і Заблоцкай маёмасць дасталася ў спадчыну адзінаму яе ўнуку Вайніславу [12, s. 764].

Яшчэ ў 1873 г. маёнтак Панчаны належаў Заблоцкаму [4, с. 78]. Прададзены ён быў пэўна ў 1878 г., бо 30 кастрычніка гэтага года ў лісце да Юзафа Крашэўскага Вайніслаў пісаў, што чакае грашовай падтрымкі з Літвы. Пазней Заблоцкі згадваў, што продаж здзейсніў муж ягонай кузіны Марыі — Яраслаў Клёт на падставе даверчага ліста [3, с. 456].

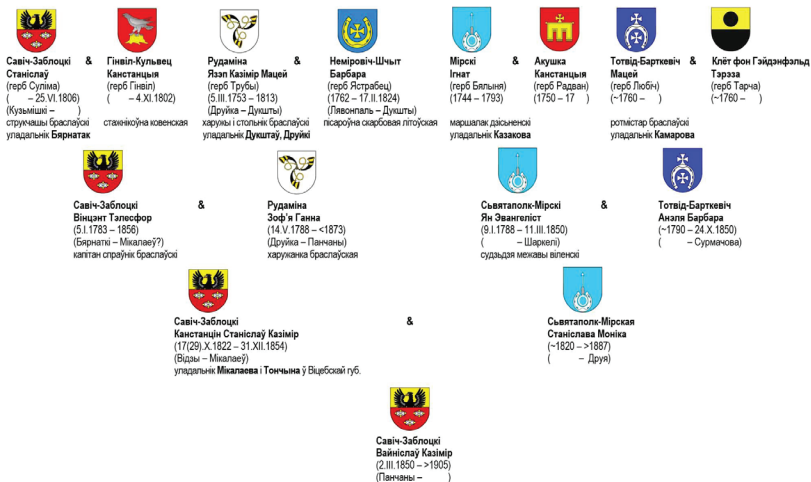
Грошы ад продажу маёнткаў ледзве пакрывалі выдаткі на пражыванне ў эміграцыі, бо знайсці сталую працу літаратару ў іншамойных краінах было надзвычай цяжка. У 1886 г. у лісце да ўкраінскага культурнага дзеяча Міхаіла Драгаманава Савіч-Заблоцкі так характарызаваў свой маёмасны стан: «Цяпер, пан з паноў, ні кала ні двара, ні псячай нават будкі ня маю» [1, с. 315].

Літаратура і крыніцы

1. Беларуская літаратура XIX стагоддзя : хрэстаматыя / склад.: А. А. Лойка, В. П. Рагойша. — Выд. 2-е. — Мінск : Вышэйшая школа, 1988. — 486 с.

2. Памятная книжка Витебской губернии на 1878 год / сост. А. М. Сементовский. — Витебск : Витебский Губернский Статистический комитет, 1878. — 416 с.
3. *Пачынальнікі* : 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. / уклад. Г. В. Кісялёў. — 2-е выд. — Мінск : Беларуская навука, 2003. — 549 с.
4. Список волостей и сельских обществ по мировым участкам Виленской губернии 1873 года : Вильна. — 1873. — 227 с.
5. Album Muzeum Narodowego w Rapperswyllu / Muzeum Narodowy w Rapperswyllu ; red. J. I. Kraszewski. — Lwów : J. Dobrzański i K. Gorman, 1876. — 608 s.
6. *Limanowski, B.* Pamiętniki : w 4 tomach / B. Limanowski. — Warszawa : Książka i Wiedza, 1958. — Т. 2 : 1870 — 1907. — 848 s.
7. Описы парафii diecezji wileńskiej z 1784 roku [Электронны рэсурс] : w 3 tomach / J. Maroszek (red.). — Białystok : Uniwersytet w Białymstoku, 2009. — Т. 1 : Dekanat Brasław / Opr. K. Jodczyk. — 457 s. — Рэжым доступу <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=13702>. — Дата доступу: 18.10.2021.
8. Pakoszowa Elżbieta z Rudominów. Pamiętnik / E. Pakoszowa // Kronika a Rodzinna. — 1881. — nr. 16. s. 499 — 508.
9. *Piekosiński, F.* O dynastycznym szlachte polskiej pochodzeniu / F. Piekosiński. — Kraków : Akademia Umiejętności, 1888. — 292 s.
10. *Rzewuski, H.* Pamiętki J Pana Seweryna Soplicy, cześnika parnawskiego : w 4 tomach / H. Rzewuski. — Paryż : A. Jełowicki i Spółka, 1839 — 1841. — Т. 3 — 4. — 1841. — 379 s.
11. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich : w 15 tomach / red. F. Sulimierski [i inni]. — Warszawa : 1880 — 1902. — Т. 6 : [Malczyce — Netreba]. — 1885. — 960 s.
12. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich : w 15 tomach / red. F. Sulimierski [i inni]. — Warszawa : 1880 — 1902. — Т. 8 : [Perepiatycha — Pożajście]. — 1887. — 960 s.
13. *Stackelberg, Otto Magnus von.* Genealogisches Handbuch der estländischen Ritterschaft : in 3 Bd. / Otto Magnus von Stackelberg. — Görlitz : Starke Verlag, 1930 — 1935. — Band 1. — 1935. — 729 s.
14. Увiадомленне // Курьер литевский. — 1829. — 10 Чэрвца. — S. 10.
15. *Wolff, J.* Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku / J. Wolff. — Warszawa : Gebethner i Wolff, 1895. — 664 s.
16. Wydawnictwo na cele dobroczynne Samborskie / wyd. G. Kohn. — Sambor : J. Czaiński, 1880. — IV, 196 s.
17. *Żychliński, T.* Złota Księga Szlachty Polskiej : w 31 tomie / T. Żychliński. — Poznań : J. Leitgeber, 1879 — 1908. — Т. 4. — 1882. — 452 s.
18. *Żychliński, T.* Złota Księga Szlachty Polskiej : w 31 tomie / T. Żychliński. — Poznań : J. Leitgeber, 1879 — 1908. — Т. 30. — 1907. — 168 s.

РАДАВОДНАЕ ДРЭВА ВАЙНІСЛАВА САВІЧА-ЗАБЛОЦКАГА

Ілл. 1. Радавоннае дрэва Вайніслава Савіча-Заблоцкага

Ілл. 2. Падмурак сядзібы Заблоцкіх-Розэнаў у Мікалаеве (2011)

Илл. 3. Мапа наваколля Панчанаў і Друйкі (1932)

Илл. 4. Рэшткі прысадаў ў маёнтку Панчаны Заблоцкіх, а потым Стацкевічаў (2014)